

ДИМИТРОВСКАТА ТЕМА В БЪЛГАРСКАТА ПУБЛИЦИСТИКА

ВИОЛЕТА КУНЕВА

Прецизният преглед на библиографията на Г. Димитров ни кара да се съгласим с тъжната, но явна констатация, направена още в началото на 70-те години: „Научната литература е все още твърде оскъдна и недостатъчна в сравнение с рядкото богатство на неговия живот, с величието на делото му, с необикновената колоритност на личността му.“¹ В случая се налага на вниманието една уговорка, че във връзка със стогодишнината от неговото рождение през 1982 г. бяха публикувани редица нови и интересни материали, където доминира неподправеното присъствие на един определен стремеж: да се синтезира художествено едно сложно и противоречиво време, изпълнено с големи исторически събития, част от които ясно се преплитат с личната съдба на великия син на българския народ Г. Димитров, съсредоточил в себе си „основното от характерологията на националната ни психика, кулминационното в нейните епохални прояви“². Трябва специално да се отбележи, че като цяло почти не е разглеждан един крайно интересен проблем, насочен към пълното осветляване на такива важни въпроси, свързани с Г. Димитров, като пресъздаването от световната художествена публицистика на неговия подвиг по време на Лайпцигския процес през 1933 г., в светлината на огромното му идейно-естетическо и нравствено-възпитателно въздействие върху революционизирането на световния пролетариат. От друга страна, художественото пресъздаване на този подвиг дава податки за влиянието на Лайпцигския процес и неговия герой върху съзнанието и поведението на редица изтъкнати представители на културата във Франция, Гърция, Германия и др.

В настоящата статия се засяга само един от аспектите на този проблем, а именно: димитровската тема в българската художествена публицистика, като характерният акцент пада върху творчеството на Т. Генов и Е. Каранфилов, които са обогатили психологическата уплътненост на образа на Димитров „отвътре“ и по-релефно са показали неговата идейно-философска наситеност. В пряка връзка с проследяването на измеренията и оценката на достиженията на нашата художествена публицистика при разработката на димитровската тема, за да се получи една по-пълна представа, се налага да направим кратък екскурс в нашия разгледан и нелегален периодичен печат от 30-те години*, който разгъва широка кампания за разобличаването на фашистките задкулисни провокации на немското съдопроизводство и подпомага световното движение за спасяването на Г. Димитров.

„Мога да свидетелствувам — пише Тодор Генов³, който през 30-те години е член на националния комитет в защита на жертвите на хитлерофашисткия терор и редактор на в. „Вик“, — че тогава — по време на Лайпцигския процес — събитията се отбелязваха не само с мастило по вестниците, а и с кръвта по улиците на София, по градовете и селата на цяла България. .“

¹ В. Хаджиниколов. Георги Димитров и съветската общественост. С., 1972, с. 5.

² Литературна мисъл, 1972, кн. 3, с. 14.

* Вж „Отзвукът на Лайпцигския процес в българския печат 1933—1934 г.“ Изд. БКП, 1964.

³ Т. Генов. За него. С., 1982, с. 26.

Писателят си спомня „работникът, който простена наблизко, ранен от куршума на полицията при една от протестните демонстрации през ония дни... младежът, който беше убит от побеснелите жандарми през новогодишната вечер в градското казино, стиснал в ръцете си картичка с образа на Г. Димитров... младата работничка, още девойче, която кълмна гордата си и красива глава и падна, покосена от оловото, прерязало шията ѝ... и много други борци — арестувани, осъдени антифашисти, които въпреки беснееето на полицията изричаха високо своите огнени слова в защита на Георги Димитров“.

В редицата на тези борци се отрежда почетно място на българските антифашистки писатели и журналисти, над чиито глави ежедневно е била надвесена секирата на Закона „за защита на държавата“ и съдилищата са произнасяли серийно своите присъди — смърт, дългогодишен затвор, бавно погиване в килиите на фашисткия затвор.

„И все пак, въпреки всичко — подчертава Тодор Генов⁴ — се пишеха и печатаха позиви, статии, памфлети, стихове, брошури, „специални кореспонденции“ и „специални телеграми“ за процеса в Лайпциг.“

Едно внимателно проследяване на публикациите, посветени на Г. Димитров в българския периодичен печат от 1933—1934 г., допринесе за уточняването на един интересен факт, който красноречиво потвърждава живото свидетелство на участника в тогавашните събития за гражданската съпричастност и активната позиция на българските публицисти към съдбата на Г. Димитров, а именно: отпечатани са 219 по-значителни публикации във „Вик“, „Антифашистки фронт“, „Ехо“, „Комунистическо знаме“, „Пладне“, „Народ“, „Заря“, „Поглед“, „Червена звезда“, „Победа“, „Камбана“, „Земеделска воля“, „Щит“, „Око“, „Удар“, „Работнически вестник“, „Свят“, „РЛФ“, „Борба“, „Утро“, „Шуменски вест“, „Варненска поща“, „Дъга“, „Мир“, „Север“, „Новини“.

Вестник „Вик“ като антифашистско издание играе ролята на главен орган, който води кампанията в защита на Георги Димитров. В нея се включва най-активно като очеркист и публицист Тодор Генов с псевдоним Меруда Хорели, Макс Рима, Рене Раймон, Крос, Грок и други. Още през месец юли 1933 г. той публикува своя апел към прогресивната общественост, в който се отбелязва: „Апелирам да протестираме срещу позора на един по-страшен от Драйфусовия процес, в който са замесени и български граждани!... Изразете във вашите вестници, вашите събрания и резолюции чрез колоните на „Вик“ — вашия решителен протест...“⁵ След този апел във в. „Вик“ са отпечатани публицистични материали, които пресъздават така събитията, че не само разказват за тях, но и воюват за истината по един начин, достоен за уважение. В този аспект представляват интерес следните публикации: „Пътят, който води Гьоринг до пожара“⁶, „Подпалвачи ли са Георги Димитров, Попов, Танев и Торглер?“⁷ „Сведения за процеса против Георги Димитров“⁸ и др.

Другата част от публикуваните материали във „Вик“ представляват не само оперативна летопис на деня, която пулсира с епихалните събития в човешката история, но и потвърждават азбучната истина, че подвиг може да извърши истински великата личност, отдала сили, енергия, живот в името на благородните идеали за развитието на пролетарската борба в цял свят.

На този фон релефно се открояват материалите „Георги Димитров в Лайпциг“⁹, „Показанията на Георги Димитров“¹⁰, „Георги Димитров обвинява“¹¹, „Димитров е герой“¹² и др.

Вестник „Ехо“ в статията, озаглавена „Борбата за тяхното освобождение у нас се засилва“¹³, препечатва част от публикувания във в. „Вик“ апел, като изразява своята солидарност с него.

⁴ Пак там.

⁵ Вик, бр. 10, 10 юли 1933.

⁶ Пак там, бр. 22, 24. IX. 1933.

⁷ Пак там, бр. 8, 11. VI. 1933.

⁸ Пак там, бр. 15, 22. III. 1933.

⁹ Пак там, бр. 20, 21. IX. 1933.

¹⁰ Пак там, бр. 23, 26. IX. 1933.

¹¹ Пак там, бр. 29, 10. X. 1933.

¹² Пак там, бр. 39, 6. XI. 1933.

¹³ Ехо, бр. 165, 17 юли 1933.

По този повод се подчертава : „Излизането на в. „Вик“ през паметните дни на Лайпцигския двубой, неговата смела защита на Георги Димитров... информацията за контрапроцеса в Лондон, за показанията на Васил Коларов пред заседанието в Париж... , популяризирането на съдържанието на „Кафявата книга“... всичко това е незабравима страница от историята на антифашистката съпротива, ярка проява на революционно творчество, което върви по линия на „главното направление“, т. е. долавя основните процеси на епохата и им дава правилно тълкуване.“¹⁴

Налага се на вниманието фактът, че публикациите във в. „Ехо“, посветени на Лайпцигския процес, са създавани веднага, по „горещите следи на събитията“, на базата на интересен документален и художествен материал, проследявайки поставения проблем в три основни направления:

Първо : Характерният акцент на значителна част от тези публикации е насочен към осветляването на важни въпроси, свързани с предварителното следствие и хода на Лайпцигския процес през 1933 г., който нанесе първия съкрушителен морално-политически удар върху идеологията на фашизма. Във тази връзка можем да посочим материалите : „Опожаряването на Райхстага е провокация на хитлеристите“ (4. III. 1933, бр. 49), „Истината около подпалването на Райхстага“ (13. VII. 1933, бр. 144), „Съдът не допуска никакви защитници“ (30. VI. 1933, бр. 133), „Съдът се обърква в противоречие“ (1. X. 1933, бр. 206), „Правителството на Хитлер признава разбиването на обвинението“ (27. IX. 1933, бр. 251), „Подпалвачите на Райхстага разкрити“ (30. XII. 1933, бр. 280) и др.

Второ : Друга част от публикациите във в. „Ехо“ са насочени към пресъздаването на героичния подвиг на Георги Димитров по време на процеса. На този фон се открояват материалите : „Разпитът на Г. Димитров пред Лайпцигския хитлеристки съд“ (26. IX. 1933, бр. 201), „Героичното държание на подсъдимите в Лайпциг“ (30. IX. 1933, бр. 205), „Г. Димитров разобличава прокурорските свидетели“ (13. X. 1933, бр. 215), „Лайпцигският съд в отбрана“ (20. X. 1933, бр. 221), „Как Г. Димитров разобличи Гьоринг“ (7. XI. 1933, бр. 235), „Героят Георги Димитров“ (23. XII. 1933, бр. 274), „Извоювана победа“ (2. III. 1934, бр. 49) и др.

Трето : Останалата част от публикациите очертава координатите на огромното идейно-естетическо въздействие на делото на Г. Димитров, което постави началото на нов етап в международното комунистическо движение, в неговата стратегия и тактика за сплотяване на всички демократични сили в широки антифашистки фронтове, намерило широк отзвук в редица страни. В това отношение може да бъдат отбелязани следните материали : „Писмо на Ромен Ролан до Лайпцигския съд“ (31. VIII. 1933, бр. 127), „Чуждият печат в защита на Г. Димитров, Танев, Попов“ (1. VII. 1933, бр. 150), „Световното движение в защита на невинните жертви на германския фашизъм“ (20. IX. 1933, бр. 196), „Международната борба в защита на подсъдимите“ (12. X. 1933, бр. 214), „Какво казва френският адвокат Моро Джафери“ (4. IX. 1933, бр. 186), „Заклучение на Лондонския контрапроцес“ (24. IX. 1933, бр. 200), „Документ на Международната комисия“ (18. X. 1933, бр. 219) и др.

Сред отпечатаните публицистични материали във в. „Вик“, посветени на мъжествената борба на Георги Димитров, се открояват публикации на Т. Генев „Позор след позор“ от 10 ноември 1933 г. и „Освобождаването на Г. Димитров“ от 4 март 1934 г. Те засягат някои частични въпроси на деня, носят белезите на своето време, но важното е, че в основата на тази боева публицистика е лично преживяното, дълбоко изстраданото от самия автор. Оттук води своето начало и една от най-характерните черти на неговия художествен почерк — пределната близост до факта, „изразен в конкретна форма, понякога в приповдигнати оттенъци, но багрено и внушително“. В тази връзка не можем да не се съгласим с вече направената констатация, че специфичната черта на неговата изразност е „своеобразната метафоричност, която чрез подбрана фраза или уплътнена дума, често пъти със самотен езиков словоред — показва шрихите на времето“¹⁵.

¹⁴ Недю Недев. Гражданският подвиг на Т. Генев в дните на Лайпцигския процес. — В кн. За него. С., 1932, с. 19.

¹⁵ Пак там.

През 70-те и 80-те години излязоха от печат две книги на Т. Генов, които показват неговия траен и дълбок интерес към димитровската тема. В книгите „Лайпцигска епоса“ и „За него“ авторът проследява развитието на поставения проблем на базата на интересен документален и художествен материал (статии, есета, памфлети, бележки, апели, декларации, файлетони), като справедливо поставя характерния акцент върху историческата напрегнатост на атмосферата, където се откроява един широк и мощен обществен резонанс, предизвикан от мъжествената борба на Георги Димитров. Авторът изповядва, че „те са се раждали“ като израз на неговия постоянен и неизменен, стародавен и вдъхновителен възторг пред този образ, който го е възбуждал като гражданин, комунист, писател, журналист и българи от дълги, дълги години, запълнили половин век от неговия живот. Още в самите „обяснителни бележки“ към тези произведения четем: „Но нима може някаква писателска фантазия да съчини двес по-непосредствени, исторически по-реални, носещи оригиналния дъх и климат на епохата дотайли, очертаващи образите на нейните главни черти — Българската комунистическа партия, хилядите знайни и незнайни антифашистки борци в България и в целия свят, водещи епохални борби в защита на жертвите на българския и немския фашизъм, в защита на великия син на нашия народ Георги Димитров. . . Той е и централната тема, около която се обединяват и най-преките, и по-страничните на вид документи. Разработката не е подчинена на класическите закони на белетристичното изкуство, но затова пък документално точно е подчинена на каноните на една борба, в която партията на Георги Димитров и хилядите антифашистки борци пишеха „на живо“ — често с кръта си — страничка по страничка, ден по ден, час по час, нощ по нощ, минута по минута тая своеобразна художествена творба за Лайпцигския процес.“¹⁶

Публицистичното творчество на Т. Генов е образец за действителното вмешателство на художника в събитията на века, за активната гражданска позиция, която не само благотворно въздейства в дадения момент, но и налага своя решителен отпечатък върху по-нататъшното развитие на димитровската тема в българската публицистична мисъл. Затова съвършено справедлива и заслужена е високата оценка, която дава проф. Недю Недев на разработената от Т. Генов димитровска тема, определяйки я като „върх в публицистичното и художественото творчество на Т. Генов“¹⁷.

В разработката на димитровската тема достойно място заема и книгата-очерк на Ефрем Каранфилов „Творецът и патриотът Георги Димитров пред Лайпцигския съд“, издадена от Военното издателство през 1972 г. Пресъздавайки образа на бележития българи, авторът едновременно показва неговата връзка с нашата съвременност и влиянието му върху нея.

Красноречиво за тази трудна творческа цел говори поставеното мото в началото на книгата — знаменитите пророчески думи на Карл Маркс: „Ако искаш да влияеш на другите, за това трябва да притежаваш качества.“

Именно върху качествата на човешкия характер у професионалния революционер обръща вниманието Каранфилов, когато пише: „Свикнали сме да се възхищаваме от държанието на героя в съдебната зала, но би трябвало да обърнем поглед и към мрака на килия № 47, за да видим самотните часове на мъжа, когато той се подготвя за борбата. . . И още нещо: ние сме свикнали да говорим за Георги Димитров в Лайпциг като за характер, един път завинаги даден в съвършенството на своята хармонична завършеност. А забравяме, че преди да дойде до напрегнатите часове на подвига, характерът на героя е изкован години наред в безчислените класови битки. Една идеология, завършена и логична, е организираща вътрешните сили, разнообразното богатство на така надарената човешка природа. Този необикновен характер на българин е насочил стихийните сили на своите възможности към голямата цел на живота си. И затова всичко при него е вътрешно организирано, съгласно. Идеологията не е система от лозунги, нито революционен гняв, нито тесногърд фанатизъм, нито лична амбициозност. Тя тук е същност на един човешки характер. Той говори и действа с овази

¹⁶ Т. Генов. За него, с. 26.

¹⁷ Пак там.

несъкрушима сила на вътрешното убеждение, която превръща идеологията в жива вяра. Ето това е особено важно, за да разберем антидогматичната и вдъхновено-творческа природа на Георги Димитров.

Той притежава основното изискване за героя и твореца: готовност за саможертва; подчиняване своята личност на делото; претопяване амбициите на личността в амбицията на делото. Тук се крие дълбок психологически закон, изкован в едно външно противоречие: трябва да забравиш себе си, за да накараш хората да те запомнят; трябва да си готов да вградиш себе си в делото, за да добие то трайност и вечност. . .

Тук не е достатъчно само героичното начало на една гола смелост. Тук не е достатъчно само логичното начало на една голяма, добре обмислена подготовка. Тук е необходимо и творческото начало (разр. В. К.), способно за пълно организиране на силите, за вдъхновено напрежение, за подхранване на един процес, именно процес на саможертва, който трае месеци, години наред, а не се изразява с просто и смело тръгване към ешафода.

Ето в какво се крие една от дълбоките страни в характера на големия българин. Той е сред най-съвършените творци, които е създал нашият народ в своето историческо развитие.¹⁸

Авторът е неудържимо привлечен от качествата на своя герой, който още на третото заседание на съда веднага изпъква и неговата личност се превръща, след голямата изненада, в център на процеса и края — в триумф на обвиняемия. Но Каранфилов не забравя да напомни, че „това е подготвяно цял живот“. И преди всичко в България. Това е разтворено и във всеки час, във всяка минута на дългите дни и месеци в килия № 47 на затвора в Моабит.

Каранфилов не забравя да напомни и подробностите от бита на затворник № 8085; размерите на килията, прилична на гроб, са 2 на 3 метра; замреженото прозорче, беззвонците, липсата на въздух, светлина, разнообразна храна, среща с близки, безконечните разпити на следователя Фогт и психологическият натиск от цяла върволица агенти-провокатори, натоварени със задача „да подготвят процеса“.

В такава тежка обстановка Георги Димитров формира своя план за борба с фашизма заедно с прецизната детайлировка на всички подробности, на задълбочения анализ на обстановката с оглед на настъпателни действия. По този повод авторът заключава: „Ето това — този гризлив, задълбочен анализ, това точно изработване на схемата „дяволски кръг“, този математически прецизен план за действие — е нещо ново в българския характер. . .

Талантливите, много способни българи понякога недолюбуват дългата, системна и упорита подготовка, черната кухненска работа, която изисква забравяне на себе си, забавяне на резултатите, упорито и продължително напрежение на силите под сянката на анонимността. Георги Димитров, най-надареният човек, е чужд на повърхностния импресионизъм, на прекъснатата самоувереност, на прибързания вкус към резултатите. Напротив — той е черно-работник, какъвто рядко се среща, именно защото е претопил своята собствена личност, всичко лично в името на голямата идея, която осмисля неговия живот. . .¹⁹ Този човек, този труженник, който в затвора Моабит е прочел близо 7000 страници на различни езици, ще изрече най-творческите думи, свързани с личността на истинския творец: „Всяко казано от мен пред имперския съд изречение е плът от моята плът и кръв от моята кръв.“²⁰

Авторът е неудържимо привлечен от грандиозната победа на Георги Димитров в Лайпциг. Негова заслуга е, че в изобразяването на това епохално събитие той убедително показва диалектичката взаимовръзка между Партия и Родина. Каранфилов подчертава: „Ние виждаме как Партията и Родината се нареждат една до друга в речите и изказванията на големия българин. . . Тях той защитава с целия плам на своята голяма душа. . . Словата на Георги Димитров за Родината са известни. Те са станали вече класика в нашата литература. Всяка дума тук е вяра, изпълнена както с дълбок политически смисъл, така и с искрено неподправено възмущение, с любов и нежност, с гордост и достойнство. И особено това противопоставяне на двете култури, на „висшата раса“ и „дивите българи“ . . . Този пасаж е характерен

¹⁸ Е. Каранфилов. Творецът и патриотът Г. Димитров пред Лайпцигския съд. С., 1972, с. 12.

¹⁹ Пак там.

²⁰ Пак там, 17—18.

за цялата защитна реч, за цялата политическа защита на Димитров, където класовата гордост с непосредствена яснота се слива с националната гордост.²¹

По такъв начин авторът убедително доказва на читателя, че Г. Димитров, защитавайки българския народ и българските комунисти, защитава световното комунистическо и работническо движение от фашистката опасност, която надвисва като реална опасност за човечеството през 30-те години.

На второ място заслуга на автора е благородното му творческо усилие да пресъздаде светлия образ на Г. Димитров, който по един достоен за уважение начин изпълни на практика указанията на Ленин как революционерите трябва да се държат на подсъдимата скамейка. Още през 1905 г. Ленин в писмото си до Елена Стасова подчертава, че съдебното следствие трябва да се използва като агитационен материал за разобличение. Защитавайки се, Димитров следваше именно този съвет. Той водеше смела атака, нападнаше съда и прокуратурата, за да разкрие още по-ясно техните клевети: „Още по времето, когато германският император Карл казвал, че той говори на немски само с конете си, а германските дворяни и образовани хора пишели само на латински и се срамували от немския език, във „варварска“ България апостолите Кирил и Методий бяха създали и разпространяваха старобългарската писменост. . .“ В тази връзка Каранфилов отбелязва: „Обърнете внимание с какво се гордее Георги Димитров — с нашата култура, с нашата писменост. . . От думите му лъха патосът на голямото национално самочувствие, каквото никой така ярко и открито не е изявявал. . . В няколко думи е синтезирано героично-творческото начало в българската история, исторически-класовата обусловеност на патриотизма.“²²

На трето място особено въздействаща е силата на заключителната глава, посветена на майката на Г. Димитров — баба Парашкева, която в суровата борба „за смисъла и същността“ на неговия революционен живот внася интимна свежест, дъх на Родината. Нещо повече — Каранфилов отправя справедлив упрек към творците, че „диалектичката връзка между твърдостта и нежността, между героичния патос и готовност за саможертва“ много често не се дооценяват, когато се говори за държанието на Г. Димитров през незабравимите лийпцигски дни.

Според Каранфилов „майката и Родината, слети в едно, присъствуват на процеса и го изпълват със силата на неговата политическа зрелост“.

В подкрепа авторът привежда немаловажния факт, че най-проницателните от чужденците са почувствували това — в „Таймс“ пише: „Този българин има вродено достойнство. . .“, а световната преса, като говори за характера на комуниста Георги Димитров, не пропуска да подири корените на неговото достойнство в българския му произход.

В заключение можем да кажем, че българските публицисти при разработката на димитровската тема, която е непреходна както за националната ни история, така и за литературата, са успели да пресъздадат този внушителен образ в съгласие с изискванията за вяност към историческата истина, като са постигнали едно реално увеличаване на „същностния обем“ на образа на Димитров „отвътре“, обогатили са неговата психологическа уплътненост и идейно-философска наситеност. От друга страна, димитровската тема в българската художествена публицистика има значение не само като художествена летопис на героичната борба на Георги Димитров, развълнувала цялото прогресивно човечество, но тя илюстрира и многообразието на интернационализма на българската литература.

²¹ Пак там.

²² Пак там, с. 35.